

O Dúpenkoch (Dúpäncoch) a Dúpätách podľa Andreja Kmet'a

Čože sú to zase za Dúpence? — Mnoho ráz počul som o dierach v stráni pozhora Tesár na ľavom brehu Štiavničky, ba aj ukazovali mi ich z hradskej, ale bližšie nevšimnul som si ich. Až toho roku (1902) 10. júna, idúc na kňazskú poradu do Horných Šipíc, pohnúc sa z domu hodne včasnšie, odbočil som k dieram v sprievode môjho bývalého lanko- a predlanskoročného paholčeka, šuhaja veľmi nadaného, rozumného a dobrého. Sám v nich ešte nebol, ale o nich vedel. Keď najvrchnejšiu našiel a za ním som sa i ja vyškriabal, bol som nevýslovne prekvapený, ale aj potešený, že sa niečo takéhoto v našom okolí nachodí a že som si toho konečne všimnul. Už sám názov Dúpence značí veľmi dávny pôvod, lebo náš ľud dávno už neužíva slovo dúpä⁴ o diere alebo o jaskyni. Dávno to bolo, keď to slovo užíval a keď týmto dieram to meno dal.

A. V doline medzi Domaníkami a Tesármi, jedných 15—20 m nad hladinou Štiavničky, v kolmom brale, z rozličných vrstiev zlepenca a pieskovca, niekde ku podivu z malých okrúhlych tvrdých kamenčokov pevne zlepených záležajúceho, leží najhornejšia jaskyňa, a síce tá, od ktorej všetky (sú štyri) dostali meno dúpeniec; v spoločnom, do polkruhu robenom pitvore, pravidelne rozložených a vykresaných je osem dúpeniec, t. j. komôrok, z ktorých dve najkrajnejšie a od vchodu lícujuceho s bralom len na 1—2 m vzdialené, sú najmenšie, piata ale (odľava napravo čítajúc) je najväčšia a bočnou dierou spojená so šiestou. Kresané sú tak pravidelne a čisto, že na vchodoch vykresané sú i dveraje, i prah. Podlaha spoločného pitvora je vodorovná a s ňou v jednej ploche ležia i podlahy komôrok; iba ôsma je hlbšia. Spoločná poval je trochu oblúkovitá, t. j. v prostriedku najvyššia, a vyzerá, ako čo by na komôrkach bola položená, lebo práve tam delí sa jedna vrstva brala od druhej. Rozmery sú v metroch nasledujúce: komôrka I. nemá dverají, vchod 1,20 vysoký, 0,80 široký, ľavá stena 0,90, pravá 1,00, zadnia 1,00, zvyšosť komôrky vnútri 1,00; II. vchod 1,40 v., 1,00 š., dveraje ľavé 0,80—0,40, pravé 0,80—0,60, ľavá stena 2,20, pravá 2,40, zadnia 2,25, zvyšosť 1,60; III. vchod 1,30 š., 0,95 č., dveraje ľavé 0,70—0,11, pravé 0,40—0,15, ľavá strana 1,55, pravá 1,30, zadnia 1,80, zvyšosť 1,60; IV. vchod 1,45 v., 0,80 š., dveraje ľavé 0,40—0,40, pravé 0,90—0,30, ľavá strana 2,30, pravá 2,50, zadnia 2,30, zvyšosť 1,10; V. vchod 1,30 v., 0,90 š., dveraje ľavé 0,60—0,30, pravé 0,80—0,20 ľavá strana 3,00, pravá 3,49, zadnia 2,50, zvyšosť 1,70; VI. vchod 1,10 v., 0,75 š., dveraje ľavé 0,50—0,20, pravé 1,00—0,10, ľavá strana 0,50, pravá 0,70, zadnia 1,30, zvyšosť 1,10; VII. vchod 1,00 v., 0,65 š., dveraje ľavé 0,70—0,30, pravé 0,90—0,20, ľavá strana 0,80, pravá 0,70, zadnia 1,30, zvyšosť 1,20; VIII. vchod 0,90 v., 0,70 š., dveraje ľavé 0,70—0,10, pravé 1,00—0,20, ľavá strana 0,20, pravá 0,20, zadnia 1,00, zvyšosť 0,80. — Celiny medzi vchodom hlavným a I. komôrkou 1,90, medzi I. a II. 0,95, medzi II. a III. 0,90, medzi III. a IV. 0,85, medzi IV. a V. 1,10, medzi V. a VI. 0,90, medzi VI. a VII. 0,75, medzi VII. a VIII. 0,70, medzi VIII. a hlavným vchodom 1,10. — Hlavný vchod je 3,30 š., 2,10 v. Pitvor nazadku 2,10 v., napredku 1,60 v. Šírosť jeho je 4,30, zdĺžosť 5,50, Hlavný vchod čili spoločnú dieru k Dúpencom z hradskej nevidieť, lebo je primalá a krovím zakrytá.

Načo Dúpence tieto boli a pre koho, kto ich robil a k akému cieľu, to je záhada veľiká. Na tú otázku ani Lambert Karner, prvý znateľ obydlí ľudských pod zemou a v bralách, odpovedať nevie, ani medzi nepočetnými jaskyňami, ním preskúmanými, podobných nevidel. Hneď zahorúca zdelil som mu náčrtok, ale ako vtedy i dnes odpovedá, že na také ešte nenad'abil. Práve (20. okt. 1902) súri kresby, aby ich vo svojom veľkom diele upotrebiť mohol. Dúpence nie sú staré, lebo sú železom robené, ako všade šrámy od čakanov poznať. Ale z druhej strany zas ani mladé nie sú natoľko, že by ich pokolenie pamätalo. Dosiaľ ani povesti o nich nemohol som sa dopátrať, čo však nevytvára, že by jej nebolo, lebo ľudu na priamu otázku obyčajne to na rozum nepríde, ale iba v diškurze per associationem idearum [pri pomoci spoločných úvah], alebo ako hovorí sa, keď to slina na jazyk donesie. Bolo to spoločné bývanie „pod jedným krovom“ a pre viac rodín? Ale pre tie bolo by dostačilo spoločné prístrešie i bez komôrok a tieto sú i primalé zas pre rodiny? Alebo zdržovala sa tam rodina mravná, malá rehoľa a komôrky mohli by predstavovať celý? Tie krajné a najmenšie snád' pre obsluhu, pre nejakých chlapcov? Takéto vysvetlenie do ktorých vekov viedlo by nás? Ale v tom páde bolo by sa v ústach ľudu zachovalo iné meno, nejaký soborec, alebo podobné. Akokoľvek, ale pre rozdiel od tých druhých jaskýň ani nebolo by príhodnejšie, než presne pridfízať sa mena Dúpence len pre tieto, kdežto tie druhé, veľké, menovať Dúpätami. Tak potom precízne mohlo by sa hovoriť, že z hradskej vidieť len Dúpätá, Dúpence⁵ ale nie. Na každý prípad pamätnosť ale veľmi zvláštna a zriedkavá, prevzácna a cenná. Pre Múzeum dal som vyhotoviť v zmenšených rozmeroch (5 cm — 1 m) napodobnenie Dúpeniec z cementu. Práca pospolitých našich kamenárov domanických vypadla k úplnej spokojnosti mojej.

B. Dolu nižšie od Dúpeniec, neďaleko od toho miesta, kde stráň a Štiavnička zatočia „k sebe“, čili smer ich juhozápadný zvrtna sa na juh, neďaleko od tesárskej stanice železničnej, v tom istom brde spatríme tie veľké Dúpätá, ktoré vidieť i z hradskej. Jedna je na území, takže by ju s'ľa pivnicu bolo možno potrebovať i teraz.

Vchod je nízky, že sa človek musí zohnúť, ale to istotne len zato, že je trochu zasypaný, 0,90 m vysoký, 2 m široký, na dolnom či pravom boku s oblokom 0,60x0,68 m širokým. V dolnom zadnom kúte je komôrka 2 m široká, 1,70 m vysoká, 1,25 m hlboká, takže dolná celá stena je 6,40 m dlhá, kdežto horná v pravej čiare len asi 4 m. Zadná stena 2,50 m dlhá, šírnosť celej jaskyne 4,50 — 6 m, zvyšnosť 1,70 m. Na hornej či ľavej strane 1,50 m od vchodu nachodí sa kutica 0,86 m š., okolo 2,00 m hlboká. Kozub v komôrke v ľavej stene 0,50 m vysoký i široký, 0,23 m hlboký. Druhý kozub vedľa kutice 0,50 m v., 0,40—0,34 m š., 0,25 hlboký.

C. Nad týmto dúpätom zas hore vyššie 8—10 m nad hladinou potoka nachodí sa dvojitá, z hradskej dobre viditeľná jaskyňa. Prístup do nej bez rebríka je obtiažny. Sám bol som sa pri prvej návšteve už vzdal nádeje, že vystúpim do nej, až pomocou prikrbáľaných zdola kameňov a s pomocou môjho mladého sprievodčíka vyšvihol som sa dáko. Schody tri síce jesto vykresané do mäkkého pieskovca, ale skrze navštevovateľov a vplyvom povetrnosti sú zoderaté. Obyčajne zvykli si teda navštevovatelia vypožičať rebríčka od blízkeho železničného strážcu. Keby som toto aj bol tedy vedel, mohol som neprísť do škody s mojím fotografickým strojom; pri tom namáhaní totiž otriasli a poslabili sa mi zátyky, a keď som vytiahol stroj z pošvy, chcújúc i tieto odobrať, vyháklí mi všetky sklá von, i tie, na ktoré bol som si Dúpenca odobral, i čisté a boli všetky pokazené. Chudobnému človeku vraj i na stole vykypí!

Ako Dúpenca prekvapia človeka svojou temnotou a čipernosťou, tak prekvapí táto dvojitá jaskyňa svojím svetlom a priestorom. Ako čo by človek vošiel do polozrúcaného kostola. Záleží z dvoch komnát, dvermi spojených. Na prvej je vchod, na druhej velikánsky oblok. Nebudem dopodrobna miery udávať, len hlavné rozmery. Vchod je 4,40 m široký, 5,20 m vysoký. Zdlžnosť svetlice 7 m, šírnosť 6 m, zvyšnosť nazadku 2,50 m. — Druhá svetlica, trochu vyššie ležiaca od prvej, dverami s touto spojená 4,20 m vysoká, 4 m široká, 4,70 m dlhá. Dvere 1 m šir., 1,20 m vys., 1 m hrubé, dveraje 1,00 x 1,75 m. Výklenok v pravej stene 1,20 m v., 1,50 m šir. Kozub v ľavej stene 1 m v., 0,50 m šir., v pravej stene 1 m v., 0,60 a 0,65 m šir. Veľký oblok 1,50 m nad dlážkou, 3 m v., 1,80x3,70 m šir. Pri týchto rozmeroch nikto nebude sa diviť, že tieto dúpätá až pridobre vidieť z hradskej.

D. Od týchto veľkých dúpät niekoľko metrov napravo a hodne vyššie od nich, nachodí sa najmenšia jaskyňa, u vchodu a nazadku 2,00 m vysoká, v prostriedku 2,30 m vysoká, u vchodu 3,80 m, nazadku 3,20 m široká, 4,70 m dlhá. Vpravo u vchodu trochu nadvyšený nachodí sa malý krivoľaký výklenok 0,90x1,70 m. (V tomto výklenku a v tom obluku bydlia tie zemné, či skalné osy, ktorých chodby a hniezda vidieť v našom múzeu.) Teraz povedz, milý čitateľu, načo všetko toto bolo a kto to kresal? Či od tých dúpät majú Tesáre meno? Či toto boli počiatkové Tesáre? Terajší človek to nerobil, ani pre terajšie potreby to nebolo. A na skrýšu i pred vekmi bolo to snád' privzdušné a priotvorené.

Žeby všetky tieto dúpätá pochádzali len od tureckých (alebo trebárs tatárskych časov), žeby za skrýše boli slúžili, ako si ľud pôvod všetkých dier vysvetľuje, to aspoň tu platiť nemôže, lebo za jedno, tam boli by bývali zle zkrýti, ponevač je to priblízko k otvorenej doline, a prinízko; po druhé, tamtie komôrky (dúpenca) sotva boli robené krátkemu úkrytu k vôli; tieto veľké a dvojité ale majú priveľké otvory a privysoké povaly. Ostatne, že aj za skrýše mohli slúžiť, to je pravda, ale púhemu úkrytu k vôli sotva povstali. Kto uhádne ten pravý účel? Kresby poslal som Lambertovi Kamerovi, aby ich vo svojom epochálnom diele o bralných a podzemných bytoch a jaskyniach použiť mohol.

in: KMEŤ ANDREJ - Veleba Sitna, Tatran, Bratislava 1989, pp. 198-202
kap. „Ďalšie výskumy z obvodu Sitna“

scan & ocr: AM-studio, Abby FineReader

⁴ Dúpä, jaskyňa u Nedelišťa v Novohrade. Časopis MMS, r. 5, 1902, č. 4, s. 68

⁵ Oproti Dúpencom na druhej strane (na pravej strane) Štiavničky, bližšie k hradskej a bližšie k Domanikám nachodí sa známa studnička na Čapinskom. Kedysi v obecných počtoch tesárskych za pár rokov stále opakovalo sa: 20 zlatých na zrúbky okolo studničky na Čapinskom. Ponevač studnička len zrúbkov nedostávala, konečne zunoval to jeden občan a ohlásil sa pri počtoch, že ako je to, že každoročne vynaloží sa 20 zlatých, studnička však zrúbkov nemá? „Čuš,“ okríkol ho richtár, „tá studnička zaslúži mať zrúbky zo striebra, lebo bodu z nej predávajú v Štiavnici po 20 grajciarov.“ Tam totiž dolievali furmani víno, čo zo sudov odpili.